

Személyiség, személyiségelméletek

SE Magatartástudományi Intézet

Dr. Hajnal Ágnes

A személyiség fogalma

Az egyén jellegzetes gondolkodási, viselkedési mintái, amelyek egyedi stílusát és környezetével való interakcióját meghatározzák.

„Mindennapi” személyiségelméleteink

Közös cél: az emberi viselkedés jellegzetességeinek, törvényszerűségeinek leírása és előrejelzése.

Számos tudomány érdeklődési területe: biológia, pedagógia, pszichológia, pályaalkalmasság, kriminalitás, orvoslás, pszichiátria stb.

Idiografikus eljárás: az emberekkel mint individuumokkal foglalkozik és általánosítható következtetésekre juthat (pl. gyakorló orvos)

Nomotetikus eljárás: nagyszámú ember viselkedés-és élményrendszerét vizsgálja, általános törvényszerűségek feltárására törekszik, statisztikus összefüggések megállapítása

Személyiség és orvosi gyakorlat kapcsolata

A személyiség szerepe

- egészségkárosító magatartásformákban
- pszichoszomatikus és mentális betegségek kialakulásában
(pl. A-típusú személyiség: orvos-és joghallgatók követése, kardiovaszkuláris veszélyeztetettség)
- betegséggel való megküzdésben
- tünetészlelésben; nemi különbségek kérdésköre
- orvos-beteg kapcsolatban

Magatartásban a változékonyság ellenére **állandó rész**: bizonyos magatartásformák gyakran, ismétlődően visszatérnek, a személy bizonyos viselkedésmintákhoz intenzíven tartja magát. (pl. szorgalom, pontosság, erőszakosság, szorongásosság stb.) Absztrakció.
Sokszáz tulajdonság, amely mentén az ember leírható.

Magatartás kettős determináltsága:

- **szituáció, környezet aktuális hatása és jellemzői**
- **organizmus jellemzői:**
  - aktuális állapota (éhség, fájdalom, betegség stb.)
  - viszonylag stabil, visszatérő reakció módok is jellemezik a személyt =személyiségvonás**

Néha túlnyomóan a szituáció, máskor túlnyomóan a személyiségvonás határozza meg a cselekvést. (Pl. szorongás, agresszió stb.)

Kísérletek- szituáció állandósága mellett eltérő reakciók

=személyiségbeli eltérések (pl. megoldhatatlan feladat- kísérlet).

Egyedi és megismételhetetlen.

„A homlokán feldüldökölt a jegy, hogy milliók közt az egyetlenegy” (Kosztolányi)

Ugyanarra a helyzetre eltérően reagálunk.

Prizma (Allport): környezeti hatást megtöri és módosítja a reakciót

Öröklés-környezet:

Fizikum, temperamentum, intelligencia a „személyiség nyersanyaga” (Allport)-inkább genetikusan meghatározott. Egypetjű adoptált ikrek.

Személyiségelméletek feladata:

- **Átfogó képet adjon az egészséges fejlődésről, kóros fejlődésről, sajátos vizsgálati módszerek kidolgozása**
- **Kidolgozza a kóros fejlődés korrekciójára a pszichoterápiás elveket, módszereket**

Nagy irányzatok:

Pszichoanalitikus elmélet (Freud)

Viselkedéslélektani irányzat, ill. szociális tanuláselméleti irányzat

Kognitív-viselkedéslélektani irányzat

Humanisztikus irányzat

stb.

Pszichoanalitikus megközelítés: Sigmund Freud

(1856-1939)

Ösztön én (Es, Id)-Az ember öröklött jellemzőit, elsősorban a veleszületett biológiai szükségleteit tartalmazza, „örömelv” irányítja

Felettes én (szuperego): A szülők, társadalom által elsajátított normákat, erkölcsi értékeket, tilalmakat foglalja magában. Szülői tiltások, jutalmazások **interiorizálása**.

Túl erős felettes én: büntudat érzése- ösztönök megtagadása

Túl gyenge felettes én: kritikátlanság, normák hiánya

Én: kompromisszum keresése a belső hajtóerők és társadalmi normák, korlátok között.

Egyensúly keresése az Ösztönös Én és Felettes Én között.

Ösztönkésztetés kielégítése társadalmilag elfogadható formákban történjen (Pl. rivalizáció sportban, foglalkozás választása).

Energiamegmaradás elve:

Ember zárt energiarendszer- ha egy tiltott cselekvés elfojtódik, máshol keres levezetést és kielégülést, „álruhában”, tünetekben jelenik meg ismét.

Pszichés betegségek- elfojtással védekeznek a személy az elfogadhatatlan ösztönimpulzusok tudatosulása ellen.

Tudat- tudat előttes- tudattalan fogalma.

Nyelvbotlás, mindennapi felejtések, törés, álmok stb. – lelki okokból táplálkoznak, nem a véletlen terméke

Elhárító mechanizmusok-„Énvédő mechanizmusok”:

Én védekezése a szorongás ellen: veszély, hogy elfogadhatatlanul cselekszik

S. Freud, Anna Freud

Néhány elhárító mechanizmus:

Elfojtás

Áttolás

Tagadás

Regresszió stb.

Viselkedéslélektani-szociális tanuláselméleti megközelítés

Személyiség tanulás útján alakul.

Egyén szociális környezetbe születik (intraut.tanulás is)

A tanulás fogalma:

Szinte valamennyi változás az emberi viselkedésben, amely környezeti hatásra jön létre (többi ember, gazdasági, történelmi, földrajzi stb. környezet).

Érés fogalma.

Tanulási formák:

- **Imprinting:** Konrad Lorenz etológus (1903-1989)
Korai tapasztalatok bevésődése

– **Klasszikus pavlovi kondicionálás**

Szorongás kondicionálása (Watson, 1916)

Szerepe a kóros viselkedés kialakulásában, pl. poszttraumás stresszbetegség.

Tengerimalacoknál antigénekkal vagy hisztaminnal asztmarohamok kiváltása. Akusztikus ingerekkel társítva a rohamokat 5 alkalom után pusztán hangingerre is kiváltódott a roham (Petzold, Reindell 1977).

Rózsa képével kiváltott asztmás roham embernél.

Érzelmek és testi folyamatok kondicionálódhatnak!

- Operáns kondicionálás:

Jutalom-büntetés útján egy reakció megjelenési valószínűség nő vagy csökken

Skinner 1974 (patkány)

Elsődleges megerősítők (vitális szükségletek)

Másodlagos megerősítők (szociálisan tanult)

Szerepe a kóros viselkedés kialakulásában, pl. konfliktusmegoldás, alkohol

- Utánzás (megfigyeléses tanulás), modellkövetés

Szerepe a kóros viselkedés kialakulásában

A kóros viselkedés magyarázata

Kóros viselkedés = hibás tanulás

Nem tudattalan motivációk miatt szorong a beteg (Freud), hanem az életpasztaok kezelésének nem megfelelő módját tanulta meg.

Kognitív viselkedéslélektani felfogás

- Ugyanarra a helyzetre máshogyan reagálunk, máshogyan emlékezünk- helyzet nem ad elégséges magyarázatot viselkedésünkre, érzelmeinkre.
- Nem a helyzet önmagában váltja ki a viselkedést, hanem ahogyan a személy **önmaga számára értékeli.**

Ezért ugyanaz a helyzet eltérő reakciókat vált ki a korábbi tapasztalatok alapján.

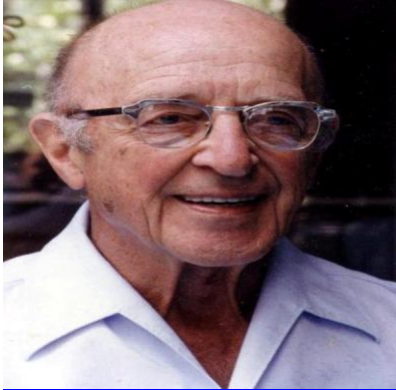
Kognitív minősítés, értékelés szerepe:

PI. Mischel kísérlete; tünet értékelése-amit a beteg hisz; placebo-effektus; mindennapi helyzetek, „eleve más van a fejünkben”

- Van egy korábbi tapasztalatokból, élményhátteréből származó gondolkodási keret, és az új helyzetet, új információt ennek megfelelően, de egymástól eltérően értékelik és dolgozzák fel az egyének.
- Ismétlődő tapasztalat során kialakuló **kognitív sémák**, mentális reprezentációk- „**kognitív térkép**”:

- új információ kódolását meghatározzák,
- szerepük az érzelmi minősítésben is.

Múltbeli tapasztalat és jelenlegi helyzet között a kognitív értékelés képezi a hidat: aktuális érzelmet meghatározza.

Humanisztikus irányzat, Carl Rogers (1902-1987)

- Minden ember képes fejlődésre, képességei kibontakoztatására, önmegvalósításra- ebben kell segíteni az embert. Készségek differenciációja, integrációja.
- A pozitív elfogadás szükséglete: szeretet,elfogadás iránti igény.
- Medikális fogalmak elvetése.
- Személyiség kiemelt fogalma az **énkép**.
A személy észleléseinek, érzéseinek, gondolatainak, értékeinek, beállítódásainak egyéni mintázata.
- Egészséges személy: én-ideál és énkép kongruenciája, harmóniája

Ha a valós tapasztalatai és aktuális énképe között inkongruencia lép fel, feszültség, szorongás, alkalmazkodási zavar keletkezik.

Ennek tudatos észlelése esetében viselkedését megváltoztatja, vagy énképén módosít - a harmónia helyreáll.

Lelki zavar lényege:

Az énkép és az élmény inkongruenciája

Énképet veszélyeztető élmények elhárítási kísérlete (pl. tagadás stb.) ellenére a szorongás felszínre tör, miközben a fenyegető tapasztalat tudatosítása ellen védekezik az egyén az énkép merev fenntartása érdekében.